

éppúgy osztoztatja a szíveket a szívben, ahogyan más alkotások teszik. Méltó arra, hogy Móricz Lili higgadt, a felindultságokban és elfogultságokban rendet tevő — néhol ugyan túl hidegnek tűnő — magyarázataival eggyel szaporítsa a Móriczművek számát. (*Magvető, 1973.*)

PÁLFY G. ISTVÁN

Veres Péter koszorúja

A jelentős személyiségről összeállított „koszorú” — kevés, e műfajban szerzett tapasztalatainkból tudjuk — az egyéniség utóéletében valahol a fele utat jelzi a bizonytalan (mert felemás) kortársi megítélés és a kiérlelt irodalomtörténeti jellemzés-értékelés között. Az ilyen gyűjtemény ugyanis sok mindent fölszínre hoz és sok nemes „anyagot” megőriz abból, ami később szerves alkotóelemét adja a kidolgozott pályaképnek, de ugyanakkor sok — figyelmünket félrevívó, tévútra terelő — legendaanyagot is mozgósít. A jelentős személyiség így összeálló képe még inkább a felületet mutatja; életművének lényege — amit pedig már a legtisztábban látó kortársak is észre-észrevettek — megbúvik a részletekben. Am ha a méltatott történeti jelentőségét, művészetének lényegét — a maradandót tehát — csak részben, részlegesen rögzíti is a koszorú, de *emberi lényét* minden más feldolgozási formánál jobban mutatja meg. Gazdagon, sok oldalról, az emberi és időbeli közelség biztonságából. S ez nem is kevés. Mert a művek — a könyvekbe, de még a hírlapokba írottak is — itt maradnak; később is, akár évszázadok múlva is kézbe vehetők, analizálhatók és földolgozhatók. De az emberi egyéniséget, mely az idő múlásával egyre gyorsabban mosódik-szintelenedik el, csak a kortársak — még időben munkába fogott — emlékezete őrizheti meg számunkra. Azoké, akik nemcsak személyesen ismerték, de — legalább részben, félig-meddig — értették is, és átérezték sorsát. Ilyen koszorú elkészítése, azt hiszem, nem túlzok, különösen Veres Péter esetében látszott fontosnak, aki — tudvalevően — nemcsak a papírra, e viszonylag biztos konzerváló anyagra írta életművét, hanem — bármily nagy szó is — a történelemben is, melynek folyamata a leglényegesebb egyéni hozzájárulást is hamar fölismerhetetlenné asszimilálja.

Nagyon vártuk hát a *Veres Péter koszorúját*, amely Rádics József szerkesztésében, a Táncsics Könyvkiadó gondozásában végre meg is jelent. Nem csupán a szokásos érdeklődéssel, de a ritka alkalom kiérdemelte izgalommal is olvashattuk. A szerkesztői buzgalom ugyanis egyaránt fölvonultatta jelenünk (s félmúltunk) nagyjait, és — szellemi életünk középmezőnye mellett — Veres Péter *hétköznapijainak* hiteles és fontos tanúit is. (Kár, hogy az utóbbiakból keveset.) Egybegyűjtve olvashatjuk itt például Németh László, Illyés Gyula, Szabó Pál, Bálint György, Kádár János, Lukács György, Révai József írásait, s — kicsit szokatlan ez, de csöppet sem bántó — föllapozhatjuk azokat az oldalakat is, amelyek a Veres Pétert szigorúan bíráló cikkeket (elsősorban a Molnár Erikéit) őrzik. S az „arcképvázlatok”, ünnepi megemlékezések, baráti méltatások mellett, pontosabban: között igen sok pályakép-magyarázó dokumentumot, irodalomtörténeti „adalékok” is találunk. Többek között Veres Péter „búnlaistromát”, hivatalos priuszát is, pályája e „beszéd” dokumentumát. És viszonylag sok, az író tollából származó — barátai, ismerősei által megőrzött, s most a nyilvánosságnak átadott — értékes levelet. Olyan rendkívül fontosat is, mint a Fábry Zoltánhoz írottat, mely vallomásként is nagyon szép.

A koszorúban, a sok fontos „adalék” mellett, híven a műfaj követelményeihez, megismerjük Veres Péter emberi lényének anekdotába, „sztoriba” burkolt sok-sok

vonását. A jellemzőket, a lényegeseket. S a fölszint is természetesen, a külsőségeket. Az írónak azokat a vonásait, amelyeket — Déry Tibor szavaival — a „köznapi alacsony elme csodabogárnak minősített benne”, elfeledve, hogy „a természet olykor kis firtok és mániák mögé szereti rejteni nagy alkotásait”. A kötet írásainak többsége azonban gazdagon, sok oldalról mutatja „az egyszerűlt embert”.

Nyugodt lélekkel mondhatom hát, hogy a gyűjtemény darabjai az eddig mondottak miatt is megérték a kötetbe emelést, az együttes kiadást. A könyv azonban legszínvonalasabb teljesítményei révén nem csupán adalékokat ad, nemcsak múlt — de nagyon fontos — pillanatokat ment át (az enyészet elől) — az irodalomtörténetbe, avagy vonásokat rajzol a portréhoz, hanem jóval többet is nyújt. Veres Péterről szólva ugyanis jó néhányan legalábbis megkísérelték föltárni — Illyés szavaival — „az életmű csontrendszerét, égési törvényeit” is. Elemzéseiből fölsejlik Veres Péter jelentősége, s kisebb részben életművének, e bonyolult belső rétegződésű, szabályozatlan áradásában is értékeset termő művészetnek a mibenléte is. Életútját, pályáját ívét — egy-egy tartóoszlopát — pedig részben rekonstruálni is lehet. Ezért kötetsszerző erővé tudnak lenni Németh László, Illyés Gyula, Bálint György stb. írásai. Gondolati erőteret tudnak létrehozni, mely minden mást — értelmezési kísérletet, emlékekből fölbukkanó életrajzi adatot, vagy csupán „viszonyulásunkat” az íróhoz — egységes egésszé rendez el: önálló szellemi arculatot teremt.

Hogy előbbi, a kötet legjobb írásait fölelegető soraim nem túlzók, megemlének bizonyítékul néhányat a komolyan hasznosítható hozadékból.

Alig párat lapozva a gyűjteményben, Bálint György máig érvényes s szinte klasszikus tömörséggel megfogalmazott gondolatait találjuk Veres Péter jelentőségének történeti mibenlétéről. Már 1937-ben felismerte s leírta azt a lényegesen újat, amelyet a *Számadás* írójának föllépése jelentett a magyar társadalom történetében, s amelynek szem előtt tartása nélkül nem lehet érdemben írni Veres Péterről. „A társadalom fejlődését mindig az vitte előre — írta Bálint —, hogy a szegények, akik tűrhetetlennek találták sorsukat, találtak olyan intellektuálekkel, akik tűrhetetlennek találták a rendetlenséget. Veres Péternek egészen különös jelentőséget ad a mai magyar életben, hogy egyesíti magában ezt a két elemet.” Ezzel azt az empirikusan is érzékelhető tényt állította fontosságának megfelelő helyre — az életmű megértésének középpontjába —, melyet mindenki tud, de amelyről többnyire közhelyeket tudunk mondani Bálint előtt, és sokszor még ma is. Mert Bálint György nem kevesebbet mond ki, mint azt, hogy Veres Péter egyesíti magában a „kettős kultúrát”, azaz: spontán osztálytudatát s törekvéseit az entellektüel (tehát a „hivatásos” ideológus) tudásával kapcsolta össze: osztálya elhagyása nélkül egy nem-ideológia-termelő osztály ideológusává tudott válni. Azt valósította meg, amit a forradalmi munkásmozgalom egyik legfontosabb feladatának mondott a *Mi a teendő?*-t író Lenin is.

Innen szemlélve Veres Pétert, látszik meg Németh László egyik, ez előbbi gondolatot is továbbbépítő fölismerésének igazi értéke. Ő veszi ugyanis észre Veres Péternek az elvont gondolkodásba való „beszabadulását” is, ami — ne tévesszük szem elől, mert nagyon fontos! — a spontán paraszti osztálytudat meghaladásának *elengedhetetlen egyéni-intellektuális útja-módja*. De tovább építközhetünk abból is, amit Déry fogalmaz meg, még ugyancsak Veres Péter útjára, felemelkedésére figyelve. Ő írja, nemcsak plasztikusságában, de gondolatilag is találóan, hogy Veres Péter mindig az éppen „kezébe simuló, a számára legnagyobb feladatot igyekezett ellátni; egyre táguló körökben a szegényparasztság, majd az egész magyar paraszti osztály, majd a nemzet szolgálatát”.

Az említett pár gondolat is mutatja talán, hogy van mire figyelni a *Veres Péter koszorújában*. Nehéz is megállni e mutatóvonalakat elősorolásának be-rekesztését. Véleményem szerint ugyanis — s ez a könyv legnagyobb dicsérete! — ezekből az aprónak látszó, de valójában lényegyet elénk táró fölismerésekből össze-állítható volna az író s a közéleti ember pályájának váza. (Sajnos, csak a váza, mert a Veres Péter-kutatás, leszámítva e recenzált gyűjteményt, még jóformán el sem

kezdődött. Nem törődünk „vele, a legidőszerűbbel”, hogy ismét Illyést hívjam mondanandom megsegítésére.)

A majdani Veres Péter-monográfia elkészítőjének egyik első feladata lesz kicédulázni azokat a termékeny gondolatokat, útbaigazító megállapításokat és adatokat, melyekben a kötet gazdag. S a dicséret azért lehet ilyen egyértelmű, mert a *Veres Péter koszorúja* egészének színvonalát a kötetbe tévedt gyengébb, néha igen gyenge írások sem húzzák le. Ismétlések helyett azonban hadd szóljak az egyetlen komoly kifogásomról. A gyűjteményből ugyanis kimaradt — pedig *mindenképpen* benne lenne a helyük — néhány igen jó írás. Az a Németh László-kritika például, melyből egy részletet ugyan olvashatunk, de — idézetként Illyés méltatásában. A hiányok ellenére, vagy talán éppen azokkal együtt a *Veres Péter koszorúja* az eddigi legjelentősebb kísérlet Veres Péter emberi s írói arculatának a bemutatására. S e dicséret nemcsak a már régen kész, de nehezen hozzáférhető írások egybegyűjtéséért illeti meg a szerkesztőt. Külön érték, hogy a gyűjtemény létrehozása sok új írás bábája, sok emlék megmentője is lett. Így e kötet az íróval foglalkozók számára — a Veres Péter-monográfia megszületéséig, s talán részben utána is — a kézikönyv szerepét tölti be. Még (a vártnál kevesebb számú) legendái, elrajzolásai is hasznunkra válhatnak. (Táncsics, 1973.)

LENGYEL ANDRÁS

